

УДК 658:338

О. В. Михайленко,

к. е. н., доцент, Національний університет харчових технологій, м. Київ

РОЛЬ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

О. Mykhailenko,

candidate of economic sciences, associate professor National University of Food Technologies, Kyiv

THE ROLE OF INTEGRATION PROCESSES IN THE FORMULATION AND IMPLEMENTATION OF ECONOMIC POTENTIAL OF THE COMPANY

Стаття містить теоретичне обґрунтування необхідності активізації інтеграційних процесів з метою формування та ефективного використання економічного потенціалу підприємств. У статті викладено теоретичне та методологічне підґрунтя щодо розвитку інтеграційних процесів, які суттєво впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств та їх об'єднань. На підставі узагальнення наробок вітчизняних та зарубіжних науковців виділено моделі (форми) інтеграції та визначено їх економічну сутність. Дослідження переваг та недоліків інтеграційних процесів дозволило визначити, що побудова комбінованої системи інтеграції сприяє збільшенню стабільності та зниженню рівня ризику в діях об'єктів АПК. Це вимагає переходу від галузевої системи до корпоративної, спрямованої на формування внутрісистемних зв'язків, що можуть забезпечити довгострокові конкурентні переваги.

This article contains a theoretical rationale for intensification of integration processes in order to develop and effective use of the economic potential of enterprises. This paper deals with theoretical and methodological foundation for the development of integration processes that significantly affect the level of competitiveness of enterprises and their associations. On the basis of all activities of domestic and foreign scholars selected model (shape) integration and determined their economic substance. Research costs and benefits of the integration process to determine that the construction of the combined system integration increases the stability and the reduction of risk in the actions of objects APC. This requires a shift from the corporate sector system aimed at developing relationships that can provide long-term competitive advantage.

Ключові слова: економічний потенціал, виробничі можливості, інтеграційні процеси, конкурентоспроможність підприємства.

Key words: economic potential production capacity, integration processes, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищення ефективності підприємств харчової та переробної галузей може бути досягнуто шляхом радикальних змін у підходах до процесів реформування, удосконалення економічного механізму регулювання ринкових відношень. Кризові явища, що відбуваються в економіці країни на сучасному етапі, значно впливають на розвиток підприємств всіх видів економічної діяльності, і, в тому числі, на розвиток важливого сектору промисловості — харчової промисловості, яка знаходиться під відчутним впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Але не зважаючи на те, що харчова промисловість входить до складу галузей, які забезпечують економічну безпеку країни (насамперед продовольчу), володіє величезним потенціалом розвитку, вона за рівнем ефективності відстає від економічно розвинених країн за основними показниками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні основи управління підприємством, що розкривають проблеми функціонування, виживання та адаптації підприємств у довгостроковій перспективі в мінливому зовнішньому середовищі, викладені в наукових працях Р. Акоффа, И. Ансоффа, Дж. Гібсона, М. Портера та інших авторів.

Ці питання тісно пов'язані із визначенням сутності економічного потенціалу та оцінкою його окремих складових та ефективності їх використання. Вирішенню окремих задач цієї проблеми присвячені роботи вітчизняних учених А.П. Голікова, В.М. Гриньової, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, М.О. Кизима, Т.С. Клебанової, І.І. Лукінова, В.В. Максимова, В.І. Пили, С.І. Пирожкова, В.П. Руденка, В.І. Торкатюка, М.Г. Чумаченка, А.С. Шевченко, Б. Шелегеди, а також закордонних — В.Д. Андріанова, Г.В. Гутмана, М. Портера, А. Маршалла, О.І. Татаркіна та ін.

Ефективність використання економічного потенціалу суттєво залежить від його структурної побудови. Тому для її підвищення доцільно включити інтеграційний та кластерний потенціали, дослідження яких відображено в наукових роботах О. Уільямсона, К. Ерроу, А.А. Богданова, Дж. Гелберта, А.Г. Мовнесяна, А.Г. Куликової, Г.П. Белякова, Н.К. Мельчакова, В.Е. Савченко, Р. Коуза, Б.З. Мильнера, Г.Б. Клейнера, Д.С. Львова, Е. Пенроуза, Р. Ріхтера та інших. У цих роботах автори сформулювали основні підходи до визначення природи інтеграційних процесів та сутності інтеграційних структур, дослідили специфічні особливості та логіку розвитку інтеграційних процесів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Економічна оцінка потенціалу та його окремих складових у взаємозв'язку та взаємозалежності, не дозволяє повно та об'єктивно оцінити ефективність функціонування як окремих підприємств, так і різноманітних інтеграційних об'єднань, галузей та національного господарства в цілому. Це і обумовило теоретичну та практичну необхідність даного дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вирішення проблем щодо підвищення ефективності харчової промисловості передбачає максимальне використання наявного та прихованого економічного потенціалу, основною складовою якого є виробничий потенціал. Ефективне використання виробничого потенціалу базується на технічному переоснащенні, зростанні продуктивності праці і, відповідно, підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Важливу роль при цьому грають інтеграційні процеси, що забезпечують найбільш повну реалізацію наявного конкурентного потенціалу.

Сучасний економічний розвиток вимагає структурних змін у побудові економічного потенціалу. До постійних складових економічного потенціалу (виробничого, інноваційно-інвестиційного, маркетингового, інформаційного тощо) доцільно додати кластерний та інтеграційний потенціали [1, 2]. Доцільність виділення в складі економічного потенціалу інтеграційної та/або кластерної компоненти ґрунтується на вивченні економічної сутності, порівняльній характеристиці ознак, переваг та недоліків притаманних даним категоріям, при дослідженні цілей процесів, що вони спричиняють. При чому функції інтеграційного/кластер-

ного потенціалу підприємства можна розглядати як здатність підприємства до об'єднання, і з точки зору потреби об'єднання в підприємстві.

Вивчення проблем формування та функціонування інтегрованих систем в умовах ринкової економіки присвячені наукові роботи Д. Депамафіліса, А.А. Пилипенка, Г. Газина, Л.И. Абалкіна, Н.С. Храпцова, Ю.В. Ігнатишина та багатьох інших.

Дослідження їх наробок дозволило визначити теоретичне та методологічне підґрунтя щодо розвитку інтеграційних процесів, які суттєво впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств та їх об'єднань. Але при цьому виникає ряд проблем, що не знайшли повного теоретичного та методологічного обґрунтування. До цих проблем можна віднести галузеві особливості, що впливають на формування економічного, виробничого потенціалів підприємств (в т.ч. харчової промисловості), потенціалу інтегрованих структур, їх роль в імпортозаміщенні та створенні повноцінного ринку вітчизняних виробників тощо.

В основі інтеграції лежать об'єктивні потреби розвитку продуктивних сил. Метою інтеграційних процесів є поєднання ресурсів (фінансових, виробничих, сировинних, інтелектуальних тощо) комерційних організацій для підвищення ефективності підприємницької діяльності, конкурентоспроможності учасників об'єднання [2, 5].

Інтеграційні процеси розглядаються на різноманітних рівнях, а саме на локальному рівні (визначаються фази виробничого процесу в рамках однієї мікроекономічної одиниці), мікрорівні (визначаються фази виробничого процесу в рамках сукупності господарюючих одиниць), регіональному (обласному) рівні (комплекс взаємодіючих господарюючих суб'єктів в певному регіоні всередині держави), національному рівні (взаємодіючі сектори декількох регіональних комплексів в межах держави), мезорегіональному рівні (взаємодіючі сектори регіональних комплексів в межах декількох прикордонних держав), макрорівні (взаємодія національних комплексів в певному регіоні планети), мегарівні (інтеграція в масштабах глобального економічного простору) [3].

Економічна сутність інтеграційних процесів передбачає вивчення мотиваційних передумов, що сприяють виникненню та функціонуванню інтеграційних об'єднань. Існує декілька підходів до визначення мотивації інтеграційних процесів. Одним із найбільш поширених є підхід з позицій "трансакційних витрат" (втрат на укла-

дення та виконання контрактів), який дозволяє визначити взаємозалежність між зовнішніми та внутрішніми трансакційними витратами.

Розрізняються мотиваційні підходи щодо створення вертикальної та горизонтальної інтеграції. Важливим мотивом інтеграції для вертикальних інтегрованих структур є спроможність підвищення надійності забезпечення сировиною, зниження вартості власної сировини в порівнянні із ринковою, отримання синергетичного ефекту прибутку отриманого інтегрованим об'єднанням. Ефектом горизонтальної інтеграції є розширення асортименту продукції, що випускається, переорієнтація ринків збуту, освоєння нових видів виробництв з метою підвищення ефективності виробництва (диверсифікації виробництва), зниження фінансових ризиків за рахунок об'єднання різнорідних виробництв та економії на масштабі.

Тому побудова комбінованої системи інтеграції (тобто системи багатoproфільної, що поєднує вертикальний та горизонтальний рівні) сприяє збільшенню стабільності та зниженню рівня ризику в діях об'єктів АПК. Це вимагає переходу від галузевої системи до корпоративної, спрямованої на формування внутрісистемних зв'язків, що можуть забезпечити довгострокові конкурентні переваги.

Таким чином, при визначенні передумов створення, задач, характеристик та особливостей інтеграційного потенціалу підприємства, доцільно теоретично обґрунтувати умови розширення асортименту продукції, що виробляється, при реалізації продуктових ланцюгів — від виробників до споживачів при використанні сучасних організаційних форм їх взаємодії.

Сучасний стан інтеграційних процесів в АПК характеризується зростанням корпоративних формувань та закріпленням їх позицій в економіці через ряд характерних властивостей. Об'єднання, по-перше, відображають формування адекватних процесів концентрації та централізації виробництва. Ще одним позитивним фактором розвитку інтеграційного потенціалу є активне функціонування потенційних "точок зростання" в нових інтегрованих структурах через синтез стимулюючих імпульсів зверху (з боку держави) та ініціативних процесів знизу (капітал, менеджмент, зацікавленість трудового колективу) в напрямку пошуку прийнятних та ефективних форм співробітництва фінансового та виробничого капіталу [4].

Перешкодами використання інтеграційного потенціалу є в першу чергу організація їх без достатнього обліку об'єктивних умов, низький

рівень кадрового потенціалу, низький рівень інвестиційної активності як підприємства, так і держави, недостатнє методологічне обґрунтування щодо оптимальності розмірів великих формувань в АПК, раціонального складу та співвідношення учасників цих формувань.

При визначенні ролі інтеграційних процесів в підвищенні ефективності реалізації економічного потенціалу та максимізації їх впливу на виробничий потенціал необхідно виділити, в першу чергу, їх позитивні характеристики. Основними такими характеристиками є економія витрат за рахунок об'єднання зусиль підприємств різної виробничої спрямованості (сільськогосподарських, переробних та агросервісних), зниження ризиків та отримання відповідної економії за рахунок розширення сфери передбачуваних цін, обсягів виробництва та поставок для всіх учасників інтеграції, отриманні додаткового ефекту, який недосяжний для кожного із підприємств окремо, за рахунок концентрації капіталовкладень, посилення фінансової стійкості підприємств (і як результат збільшення довіри покупців, постачальників, потенціальних кредиторів та інвесторів до сільськогосподарських підприємств) за рахунок використання системи взаємних розрахунків, забезпечення підвищення якості продукції, зміна асортиментно-структурної політики, зниження собівартості за рахунок прискореного впровадження у виробничий процес сучасних спеціалізованих технологій [3, 4].

Але поряд із позитивними сторонами інтеграційних процесів є ряд важливих проблем, серед яких у першу чергу слід назвати відсутність розмежування функцій управління між різними ієрархічними рівнями виконавчої влади та господарських органів центру, регіонів, галузей, головних та дочірніх підприємств. Ця проблема призводить до втрати єдності інтересів учасників інтеграції, регіональних та міжрегіональних інтересів, до втрати керованості тощо. Переваги та недоліки інтеграційних процесів, що доцільно враховувати при формуванні оптимальної та ефективної структури економічного потенціалу, наведено на рисунку 1.

При вивченні інтеграційних процесів враховуються їх основні ознаки, серед яких необхідно виділити взаємопроникнення та переплетення національних виробничих процесів, структурні зміни в економічній політиці учасників інтеграційного процесу, необхідність та цілеспрямоване їх регулювання (інтеграційних процесів).

Узагальнення існуючих досліджень дозволило виділити моделі (форми) інтеграції, що показані на рисунку 2.

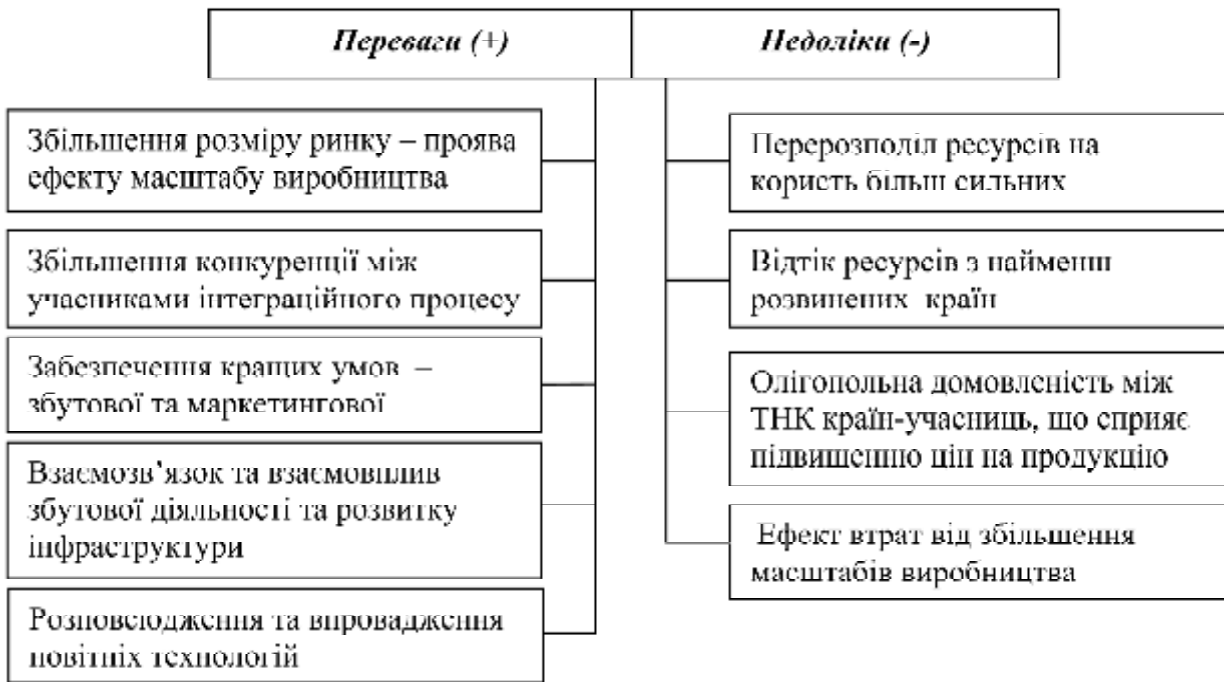

Рис. 1. Переваги та недоліки інтеграційних процесів

Розглядаючи сутність представлених моделей, можна зазначити, що модель агропромислової інтеграції у вигляді контрактної системи передбачає вивчення взаємовідносин сільгоспвиробників із переробними, збутовими та іншими підприємствами АПК. Об'єднання, створені без утворення юридичної особи, мають бути очолені фірмою-інтегратором, яка повинна здійснювати зв'язки з іншими учасниками об'єднання на контрактній основі або шляхом участі у формуванні їх власності. Ведучою стороною та інвестором при цьому виступає несільсько-господарське підприємство.

Корпорації, кооперативи це агропромислові формування, що створюються шляхом об'єднання капіталів та праці юридичних та фізичних

осіб. Форма інтеграційних об'єднань у вигляді комбінатів являє собою великі підприємства, в яких представлено весь технологічний цикл (від виробництва сільгосппродукції до її переробки та реалізації кінцевому споживачу).

Також серед форм агропромислової інтеграції необхідно виділити холдинги — агропромислові формування, які складаються із декількох юридичних осіб, одна із яких є власником усього або частки уставного капіталу інших та керує діяльністю всіх інших юридичних осіб формування.

Фінансово-промислові групи як одна із форм інтегрованих об'єднань, являють собою інтеграцію виробничих процесів, починаючи від наявності та забезпеченості сировиною і закінчуючи вивченням фінансового капіталу.

Рис. 2. Моделі агропромислової інтеграції

Дослідження стану інтеграційних процесів та наробок вітчизняних та зарубіжних науковців дозволяють стверджувати, що основою економіки підприємств АПК є та залишається перспективними в майбутньому великі товаровиробники та різного роду формування (акціонерне товариство, унітарні підприємства, корпорації, холдингові компанії тощо). Економічний розвиток таких компаній дає можливість використовувати всі переваги крупного виробництва індустріального типу, встановлювати більш тісні виробничі зв'язки із промисловими підприємствами [1, 5].

Створення таких компаній сприяє підвищенню ефективності виробничо-збутової діяльності підприємств АПК, і тому доцільно удосконалювати організаційну структуру, поширювати сфери діяльності, освоювати нові ринки.

Формування інтеграційних структур при регулюванні інтеграційних процесів враховує вихідний рівень економічного та соціального розвитку господарюючих суб'єктів. Основними параметрами при цьому є створення структур, що сприяють швидкому адаптуванню та підвищенню ефективності виробництва та збуту, розвитку та/або створення функціональних служб та маркетингових, інформаційних, підприємницьких підрозділів, що дозволять ефективно будувати свої відносини з іншими суб'єктами ринку, використання механізмів державного та регіонального управління в сфері ціноутворення, товароруку, захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників.

ВИСНОВКИ

Таким чином, формування системи агрохолдингов і механізмів регулювання інтеграційних процесів всередині них та з іншими суб'єктами продовольчих ринків дозволить в повному обсязі використовувати інтеграційний потенціал підприємства як структурної одиниці господарюючої системи, взаємодію між складовими економічного потенціалу з метою отримання синергетичного ефекту отриманого прибутку та відкриває принципово нові можливості для всіх суб'єктів продовольчої сфери. Ефективне функціонування економічного потенціалу в цілому та кожної його складової окремо залежить від ефективного функціонування ринкового механізму регулювання інтеграційними процесами, що в свою чергу залежить від встановлення меж економічної взаємодії між суб'єктами ринку та визначення можливих його норм.

Посилення взаємодії технологічно взаємопов'язаних підприємств та мобілізація виробничих та фінансових ресурсів на найбільш вигідних напрямках дозволить підвищити стійкість

функціонування підприємств у ринкових умовах, покращити фінансово-економічні показники кожного з них та інтеграційного об'єднання в цілому. Визначення форм та методів співучасті підприємств різної виробничої спрямованості в діяльності інтеграційних об'єднань на взаємовигідній для них основі дозволить забезпечити стійке функціонування продовольчих ринків країни на підставі прискорення інтеграційних процесів, удосконалення організаційно-економічного механізму їх регулювання.

Література:

1. Бузько І.Р., Дмитренко І.Е., Суценко Е.А. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятия. — Алчевск: ДГМИ, 2002. — 216 с.
2. Забродский В.А. Современные методы организации и управления промышленным производством / Забродский В.А., Кизим Н.А., Янов Л.И. — Х.: Бизнес Информ, 1997. — 67 с.
3. Молотников А.Е. Слияния и поглощения. Российский опыт / А.Е. Молотников. — М.: Вершина, 2006. — 310 с.
4. Пилипенко А.А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку: монографія. — Х.: ВД "ІНЖЕК", 2008. — 408 с.
5. Хомяков В.І., Белінська В.М., Федоренко О.В. Потенціал і розвиток підприємства. — К.: Кондор, 2012. — 432 с.

References:

1. Buzko, I.R. Dmytrenko, I.E. and Suschenko, E.A. (2002), Stratehycheskyj potentsial y formyrovaniye pryorytetov v razvytyy predpriyatiya [Stratehycheskyu potential pryorytetov Formation and development of enterprise], DHMY, Alchevsk, Ukraine.
2. Zabrodskyy, V. A. Kyzym, N. A. Yanov, L.Y. (1997), Sovremennye metody orhanyzatsyy y upravleniya promyshlennym proyzvodstvom [Modern methods of organization and management of industrial production], Byznes Ynform, Kharkov, Ukraine.
3. Molotnykov, A.E. (2006), Slyianiya y pohloshcheniya. Rossyjskyj opyt [Mergers and acquisitions. Russian experience], Vershyna, Moscow, Russia.
4. Pylypenko, A.A. (2008), Stratehichna intehratsiia pidpriemstv: mekhanizm upravlinnia ta modeliuvannia rozvytku [Strategic integration of enterprise: mechanized control and modeling development], VD "INZhEK", Kharkov, Ukraine.
5. Khomiakov, V.I. Bilinsky, V.M. Fedorenko, O.V. (2012) Potentsial i rozvytok pidpriemstva Potential and Development Company Kondor, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014 р.